

Валерій МИКИТЮК

кандидат економічних наук,
професор кафедри аналізу і статистики імені І. В. Поповича

Світлана ВАСИЛЕНКО

аспірантка,
Житомирський національний агроекологічний університет

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ВИРОБНИЦТВІ І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА

У статті визначено роль і місце особистих селянських господарств у продовольчій безпеці країни. На підставі результатів опитування за допомогою спеціально розроблених анкет вивчено сучасний стан діяльності особистих селянських господарств та виявлено основні проблеми, що існують у галузі скотарства. Запропоновано шляхи подолання негативних явищ.

Ключові слова: особисті селянські господарства, діяльність господарств, виробництво, реалізація, продукція скотарства.

Продукція скотарства відіграє суттєву роль у забезпеченні населення незамінними продуктами харчування – молоком та яловичиною. Молоко містить усі необхідні речовини і в найсприятливішому співвідношенні. З нього виготовляють різні продукти харчування – вершкове масло, сири, кисле молоко, ряжанку, кефір тощо. Яловичина і телятина відзначаються високими смаковими якостями і користуються підвищеним попитом у населення. У раціоні людини на ці продукти має припадати 50 % загальної потреби у тваринному білку. За рахунок молочного скотарства у нашій країні виробляють 99 % молока і 64 % м'яса [13, с. 125]. Водночас отримують шкіряну сировину, побічні продукти забою та цінне органічне добриво.

Визначальна роль у забезпеченні населення країни високоякісними продуктами харчування належить особистим селянським господарствам. Саме вони в період кризи та скорочення виробництва в сільськогосподарських підприємствах посідають домінуючу позицію у життєдіяльності населення. На відміну від великих аграрних підприємств, які мають значні земельні площі, господарства населення відносяться до дрібних, проте мають вагомий вплив на рівень продовольчої безпеки нашої держави.

Ситуація, яка склалась протягом останніх років в Україні, свідчить про те, що приватний сектор, а це особисті селянські господарства, виробляє значну частину окремих видів сільськогосподарської продукції. Так у 2010 р. на особисті селянські господарства припадало 75,5 % виробництва яловичини та 80,4 % молока. З огляду на це завжди актуальними є питання діяльності особистих селянських господарств, які відображені у наукових публікаціях відомих вітчизняних дослідників, а саме П. Березівського [2], В. Бойка [3], В. Збарського [4], М. Ільчука [5], П. Канінського [6], В. Месель-Веселяка [7], Т. Мостенської [8], М. Пархомця [10], П. Саблука [3], О. Шпичака [9] П. Щепієнка [14] та інших. Водночас подальшого вивчення та розв'язку потребує проблема забезпечення м'ясо – молочної промисловості

високоякісною сировиною і в належних обсягах.

Мета нашої статті – проаналізувати сучасний стан та особливості діяльності особистих селянських господарств Житомирської області з точки зору реалізації виробленої продукції скотарства.

У ході дослідження були сформульовані наступні завдання:

- вивчити сучасний стан діяльності особистих селянських господарств;
- виявити проблеми, що існують у галузі скотарства;
- запропонувати шляхи подолання негативних явищ.

Особисті селянські господарства — це особлива, заснована на приватній власності форма господарювання селян (як фізичних осіб), що здійснює виробництво, переробку, споживання сільськогосподарської продукції та реалізацію її надлишків [4, с. 27].

Досліджуючи діяльність особистих селянських господарств попередніх років у Житомирському регіоні, ми зробили висновок про існування невирішених проблем реалізації виробленої продукції. Незважаючи на те, що особисті селянські господарства в 2010 р. виробили 74,1 % яловичини і телятини та 84,6 % молока, обсяги виробленої продукції не задовольняють потреби населення в м'ясі, молоці та продуктах їх переробки, а переробну промисловість - у сировині.

Чисельність поголів'я корів і продуктивність худоби належать до факторів, які вирішальним чином впливають на обсяг виробництва продукції тваринництва, рівень розвитку молочної і м'ясної промисловості, забезпечення населення достатньою кількістю найцінніших продуктів харчування [3, с. 36].

З метою виявлення проблем особистих селянських господарств було проведено опитування їхніх власників за допомогою спеціально розроблених анкет відповідно до методики, розробленої науковцями ННЦ „Інститут аграрної економіки“ УААН [9, с. 41]. Об'єктом опитування стали особисті селянські господарства Житомирської області.

Результативність анкетування – 137 господарств, що склали 100 % від загальної кількості респондентів. Цільова аудиторія обстеження – власники окремих особистих селянських господарств Житомирського області.

За даними анкетного опитування було з'ясовано, що питома вага господарств, у яких в 2011 р. збільшилось поголів'я ВРХ порівняно з 2000 р., становила 26,25 %. Зокрема, 62,22 % господарств, крім корів, утримували ще і молодняк ВРХ. Середньорічний надій на 1 корову у особистих селянських господарствах по області складав 39,13 ц.

Особисті господарства населення виявилися найбільш пристосованими до специфіки перехідного періоду до ринку. Без значних капітальних вкладень вони збільшують виробництво продукції, менш залежні від здорожчання енергоносіїв та інших матеріально – технічних ресурсів. Тому їх можна вважати стабілізуючою формою господарювання, що стримує спад виробництва продукції і за умов

безробіття забезпечує трудову зайнятість селян [7, с. 59].

Вимушене безробіття, низькі заробітні плати селян та ін. призвели до того, що особисті селянські господарства стали найважливішою складовою формування сімейного бюджету та способу життя. Так 47,44 % господарств серед причин утримання поголів'я корів в особистих селянських господарствах виділили потребу у продуктах харчування.

У процесі опитування з'ясувалось, що значну частину продукції скотарства селяни реалізують, а саме 64,91 % молока і 80,15 % м'яса. Реалізація вказаних видів продукції набуває важливого значення, оскільки селяни протягом року отримують доходи. Слід зазначити, що продукція, яка реалізується селянами, не завжди є надлишком у особистому господарстві. Здебільшого селяни змушені продавати вироблену продукцію через нестачу грошей. Для цього сформувались відповідні канали, які зображені в таблиці 1.

Таблиця 1. Канали реалізації продукції скотарства

Види Продукції	Канали реалізації				
	На ринку	Сільськогосподарсь кому підприємству	Заготівельном у пункту	Оптовикам	Іншими каналами
Молоко, %	55,49	8,06	18,93	13,14	6,57
М'ясо, %	13,90	3,62	6,61	62,44	12,70

* Розраховано автором за даними анкетного опитування, проведеного серед власників особистих селянських господарств у 2011 р.

Аналіз отриманих даних свідчить, що основними каналами реалізації продукції скотарства для особистих селянських господарств є: реалізація молока (55,49 %) – на ринку, реалізація м'яса (62,44 %) – оптовикам. Відсоток респондентів, яких не влаштовують ціни реалізації, становить 76,27 %.

Основні обсяги виробленої продукції скотарства зосереджені у особистих селянських підприємствах. Переробні підприємства при заготівлі сировини отримують близько 20 % від сільськогосподарських підприємств і 80 % від особистих селянських господарств, що унеможливує технологічне забезпечення якості сировини. При виробництві молока селянин не має ні можливостей, ні умов механізованого доїння та охолодження. Через це з такої сировини неможливо зробити високоякісну, конкурентоспроможну продукцію. Тому така сировина оплачується набагато нижче і не відшкодовує витрат селян, що становить проблему.

Слід зазначити, що 62,76% респондентів вважають, що у особистому селянському господарстві вигідно займатись вирощуванням великої рогатої худоби. У результаті господарської діяльності селяни одержують незамінні продукти харчування – молоко та м'ясо, які використовують для власного споживання, а реалізація надлишків є основним джерелом доходів сільських сімей протягом року. Крім того, утримання великої рогатої худоби зумовлює рівень урожайності сільськогосподарських культур, оскільки скотарство є основним постачальником органічних добрив для рослинництва.

З даних опитування видно, що 43,09 % селян погодилися б утримувати більше великої рогатої худоби за умов кращої підтримки з боку держави. Андрійчук В.Г. зазначає, що з усіх галузей народного

господарства найбільш радикального і дієвого державного регулювання та підтримки для нормального розвитку вимагає сільське господарство. Це зумовлено тим, що, по – перше, ця галузь є життєво необхідною в будь-якому суспільстві і розглядається як пріоритетна при обґрунтуванні перспектив соціально-економічного розвитку країни; по – друге, сільськогосподарське виробництво через існування короткострокової і довгострокової проблем не може ефективно розвиватися без стабілізуючого впливу держави [1, с. 592].

Особливе місце і роль у подоланні негативних явищ у тваринництві посідає реалізація Комплексної програми розвитку сільського господарства Житомирської області на 2009 – 2010 роки та на період до 2015 року, розроблена колективом Головного управління агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації та Інституту сільського господарства Полісся УААН. На основі створення сприятливих економічних умов для виробництва, заготівель і переробки сільськогосподарської продукції, придбання молодняку тварин і птиці, насіння, кормів, добрив, інших матеріалів будуть здійснюватись системні заходи щодо подальшого розвитку особистих селянських господарств, формування особистих господарств як товарного сектору виробництва. Програмою передбачається збільшення товарного виробництва кормів сільськогосподарськими підприємствами для потреб господарств населення, зокрема в рахунок орендної плати за земельні та майнові паї і натуральної оплати праці; сприяння наданню кредитів сільському населенню для будівництва виробничих приміщень, придбання техніки та обладнання; запровадження споживчого

довгострокового кредитування; удосконалення і розширення системи міських продовольчих ринків з сучасними облаштованими торгівельними місцями та надання селянам транспортних, складських послуг [12, с. 37].

Для подолання негативних явищ у галузі, на нашу думку, потрібно здійснити низку заходів, а саме:

- створити приймальні пункти молока від населення з визначенням його якості;
- при утриманні та вирощуванні молодняка великої рогатої худоби понад норму, встановлену переробним підприємством, для заохочування селянина виплачувати йому дотації за здану продукцію;
- забезпечити своєчасні розрахунки за продукцію;
- створити структуру, яка б займалась постачанням виробникам продукції скотарства ветпрепаратів, кормів, обладнання та ін.

Для реалізації вказаних заходів, ми вважаємо, є організація кооперативів. Відповідно до Закону України „Про кооперацію“: кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування [11]. Об'єднання особистих селянських господарств у кооперативи, зокрема обслуговуючого типу, які б надавали послуги по собівартості, шукали маловитратні мережі збуту виробленої продукції, створювали умови для покращення її якості, забезпечували постачання необхідними засобами виробництва для збільшення виробництва продукції за доступними цінами та ін. забезпечили б розв'язання цілого переліку соціальних проблем на селі.

Особисті селянські господарства в процесі здійснення аграрної реформи посідають домінуючу роль у виробництві продукції скотарства та забезпеченні населення країни високоякісними м'ясо – молочними продуктами харчування. За результатами соціологічного опитування власників особистих селянських господарств встановлено, що розвиток галузі скотарства регіону характеризується низкою проблем. По – перше, протягом останніх років спостерігається зміна структури виробництва м'ясо – молочної продукції, яка більше як на три чверті належить особистим селянським господарствам, що вимагає зміни організації системи заготівель сировини. По – друге, низький рівень доходів селян, вимушене безробіття змушують утримувати поголів'я великої рогатої худоби, щоб забезпечити трудову зайнятість селян та задовольнити потребу у продуктах харчування. По – третє, низька якість виробленої селянами сировини знижує конкурентоспроможність вітчизняних продуктів на світовому ринку. Можливими шляхами розв'язання зазначених проблем є створення кооперативів та державна підтримка виробників продукції скотарства, що будуть вивчені в перспективі подальших наукових досліджень.

Список літератури

1. Андрійчук, В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2004. – 624 с.
2. Березівський, П. С. Економічна ефективність скотарства та шляхи її підвищення / П. С. Березівський. – Львів:

Українські технології, 1998. – 158 с.

3. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: монографія / П. Т. Саблук, В. І. Бойко, Т. Л. Мостенська [та ін.]; за ред. П. Т. Саблука і В. І. Бойка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
4. Збарський, В. К. Особисті селянські господарства: місце і роль у продовольчому забезпеченні країни / В. К. Збарський // Агроінком. – 2008. – № 1–2. – С. 27–32.
5. Льчук М. М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України / М. М. Льчук. – К.: Нічлава, 2004. – 312 с.
6. Канінський, П. К. Розвиток спеціалізації та кооперації в тваринництві зони Лісостепу: монографія / П. К. Канінський. – вид. 2-е, перероб. і доп. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 446 с.
7. Месель-Веселяк, В. Я. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України: монографія / В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Мазуренко; під наук. ред. П. Т. Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 198 с.
8. Мостенська, Т. Л. Економічний механізм функціонування молочної промисловості України / Т. Л. Мостенська. – К.: УДУХТ, 2001. – 328 с.
9. Особисті підсобні господарства України – аналіз витрат та ефективності виробництва видів сільськогосподарської продукції / [О. М. Шпичак, П. Т. Саблук, В. П. Ситник та ін.]; за ред. О.М. Шпичака. – К.: ІАЕ, 2001. – 237 с.
10. Пархомець М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: монографія / М. К. Пархомець. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 346 с.
11. Про кооперацію: закон України від 10 лип. 2003 р. №1087-ІУ // Економіка АПК. – 2003. – N 9. – С. 142 – 150.
12. Розвиток особистих селянських господарств // Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області на 2009 – 2010 роки та на період до 2015 року / Гол. упр. агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації, Ін-т сільського гос-ва Полісся УААН. – Житомир: Рута, 2009. – С. 34 – 37.
13. Технологія виробництва продукції тваринництва: підручник / [О. Т. Бусенко, В. Д. Столюк, О. Й. Могильний та ін.]; за ред. О.Т. Бусенка. – К.: Вища освіта, 2005. – 496 с.
14. Щепієнко, П. В. М'ясний підкомплекс України (проблеми розвитку та ефективності) / П. В. Щепієнко. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 64 с.

РЕЗЮМЕ

Микитюк Валерій, Василенко Светлана
Анализ деятельности личных крестьянских хозяйств в производстве и реализации продукции скотоводства

В статье определены роль и место личных крестьянских хозяйств в продовольственной безопасности страны. На основании результатов опроса с помощью специально разработанных анкет изучено современное состояние деятельности личных крестьянских хозяйств и выявлены основные проблемы, существующие в отрасли скотоводства. Предложены пути преодоления негативных явлений.

RESUME

Mykytyuk Valeriy, Vasylenko Svitlana
Analysis of individual farms in the production and livestock sales

The article outlines the role and place of private farms in food security. On the basis of the survey results with the help of specially designed questionnaires there has been examined the current state of private farms and the main problems that exist in cattle have been identified.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2012 р.